

Золотий яр

Джек Лондон

То було саме зелене серце яру. Непроступні гірські кряжі наче розсунулися, згладили свої суворі обриси й утворили затишний куточок, по вінця сповнивши його знадою, ніжністю й тишею. Все тут подихало спокоєм. Навіть вузький струмок погамував свою торопку течію і розелився в яру гладеньким плесом. А в ньому по коліна у воді, схиливши голову й примруживши очі, стояв і дрімав собі рудий рогатий олень.

По один бік струмка мало не від самої води аж до підніжжя похмурих гір стелилася невеличка лука, прохолодною свіжою зеленню вкрита. По другий здіймалося пологі узбіччя, що врешті впиралися в прямовисні скелі. На ньому теж росла шовковиста трава, притрушена латочками квітів — жовтих, червоних і золотавих. Далі гори знов сходилися, складаючи непроглядне пасмо. Скелі нависали одна до одної, і в кінці яру громадилося кам'яне бескиддя, мохом заросле, кущами та виткими рослинами засотане. Над яром ген удалину бовваніли пагорби, верховини і ялиновим лісом укриті підгір'я. А ще далі, там, де вічні сніги Сієрри суворо виблискували в сонячному промінні, зависли білі шпилі, немов згряя хмар, що збігалися до обрію.

Пилука не долітала до яру. Листя й квіти були цнотливо чисті, а трава — як ніжний оксамит. Над плесом три осокори скидали з себе білий, наче сніг, пух, що кружляв, спадаючи, в непорушному повітрі. На схилах пагорбів цвіт яблунь-манзаніт, оповитих ліанами, ще духмянів по-весняному, а листя, гіркою бідою навчене, вже скручувалося в дудочки, передчуваючи літню спеку. По узгір'ю на галявинах, куди не сягала довга тінь манзаніт, стояли пишні барвисті лілеї, ніби то випурхнули табуни метеликів, та так і завмерли, ладні проте щомить знову в повітря знятися. То тут, то там лісовий арлекін — мандрон, що саме міняв блідо-зелені шати на яскраво-червоні, повівав духом своїх воскових дзвіночків, що китицями звисали на ньому. Дзвіночки були кремово-білі, наче конвалії на луці, і пахли так знадливо, як сама весна.

Вітер ані кивав. Густі пахощі квітів навіювали сон. Від них можна б угадати, якби повітря було важке й вологе. Але воно було гостре й сухе, мов у ньому розтануло зоряне світло, зігрите сонцем і солодощами квітів напоєне.

Зрідка між цятками світла й тіні пурхав метелик, і звідусіль линуло тихе, сонне гудіння бджіл — витончених ласунів, що ввічливо й лагідно допоминалися бенкету, не гаючи часу на марну сварку. Струмок так тихенько перебігав яром, що лиш подеколи чути було, як він жебонить. Це був наче дрімливий шепіт, який то примовкав, засинаючи, то, прокинувшись, лебедів знову.

Усе в серці того яру наче плавало. Плавали сонячні промені й метелики поміж деревами, хвилюю згуків здіймалося гудіння бджіл і дзюркіт струмка. Плавкі барви й плавкі згуки вливалися разом і творили щось незбагненно тендітне й невловиме. То був дух того яру. Дух спокою, але не смерті, дух повільного пульсу життя, тиші, що не була німа, дух руху, але не дії, спочинку, життєвої снаги сповненого, але без жорстокої

боротьби й нудної буденщини. Дух яру — то був дух житейського миру, зледачілий з безтурбоття й достатку, нетривожений відгомоном далеких воєн.

Рудий олень, могутнім духом яру скорений, здрімався, стоячи по коліна в прохолодному затіненому плесі. Мухи його тут не кусали, і він геть розімлів з утіхи. Коли струмок прокидався й шепотів, олень ворухив вухами, ворухив ліниво, бо знав, що то просто струмок бурчить сам на себе за те, що мимохіть заснув.

Та враз вуха оленеві стріпнулись і нашорошилися, жадібно ловлячи згуки. Він повернув голову й поглянув уздовж яру. Чутливими тремтячими ніздрями втягнув повітря. Оленеве око не могло прозирнути крізь заслону, що за нею ховався струмок, але вухо оленя вловило людський голос Хтось рівно й одноманітно співав пісню. Потім долинув різкий брязкіт заліза об камінь. Олень форкнув, одним скоком гайнув з води на луку, і ратиці його вгрузли в м'який оксамит. Він знову нашорошив вуха й понюхав повітря. Тоді обережно подався лукою, раз у раз стаючи й дослухаючись, аж поки зник у глибині яру, нечутно, мов привид.

По камінню зацокали ковані чоботи, і снів залунав гучніше. Хтось наче виводив псалом. Голос дедалі чіткішав, і невдовзі вже мояша було й слова розчути:

Озирнись — господній світ

Шле тобі ясний привіт..

(Скинь ярмо земних облуд!)

Озирнися — все сія,

Хай зітхне душа твоя.

(Завтра стрінеш божий суд!)

Співові товаришив хрускіт і луск — тоді сполоханий дух яру й собі полинув оленевим слідом. Чиясь рука, зашелестівши, розсунула зелену запону, звідти визирнув якийсь прибулда й окинув цікавим оком луку, струмок та пологє узгір'я. Був він, видно, не з хапливих. Бо спершу оглянув увесь краєвид, далі обмацав поглядом кожную дрібницю, немовби перевіряв перше своє враження, і аж тоді вже вигукнув, яскравої та врочистої мови добираючи:

— Вогонь небесний та змії пекельні! Ні, ти тільки поглянь! Тут тобі й ліс, і вода, і трава, й підгірок! Сутий рай мисливцеві на золото! Є де окові спочити на свіжому зелі! Тільки куточок цей — не затишок для лежнів, ні! Це потаємний вигін для шукачів і місце сročинку згаро-ваним ослам, щоб я так здоров був!

Обличчя в прибульця було сіре, проте жваве й насмішкувате. Кожна думка, кояша зміна настрою зразу відбивалася на тому рухливому виду. Всі думки були мов на долоні — вони перебігали йому по обличчю, як брижі на поверхні ставка. Чуб, рідкий і нечесаний, був такий самий сірий, як і лице. Здавалося, всі барви, йому наділені, природа витратила на очі — вони були блакитні, аж сині. То були смішливі, веселі очі; в них знати було також упевненість, тверду волю й наполегливість, що дісталися чоловікові від великого власного досвіду й досвіду інших людей.

Крізь запону з витких рослин прибулець шпурнув кайло, лопату й ночовки золото промивати. Потім видобувся й сам. На собі він мав чорну ситцеву сорочку й широкі

вилинялі штани, на ногах — важкі, залізом підковані чоботи, а на грлові — капелюха, такого брудного й пожмаканого, що, видно, не раз він витримував жорстоку боротьбу з вітром, дощем, сонцем і таборовим димом. Випроставшись, чоловік жадливо дивився на чарівну картину і так само жадливо вдихав теплі солодкі пахощі, що сповнювали яр. Ніздрі йому аж тремтіли з захвату. Смішліві очі звузилися в блакитні шпарки, по лиці побігли веселі зморшки, а уста склалися в усміх.

— Дзвіночки-ковточки, калачики-товкачики! — вигукнув він. — Але ж і гарно ви мені пахнете! Куди там усяким оліям із парфумних фабрик! Годі й рівняти!

Чоловік, певне, звик розмовляти сам із собою. Його рухливе обличчя відбивало кожну думку й кожне почуття, а уста й собі не пасли задніх — вибовкували те, що прозирало на обличчі.

Він припав до струмка й жадібно напився.

— Мені смакує, — пробурмотів він. Тоді підвів голову, втерся долонею й позирнув на узгір'я по той бік плеса. Узгір'я те його зацікавило. Все ще лежачи, він пильно й довго роздивлявся на його будову. Перебігав досвідченим оком від прямовисних круч аж до струмка і тоді знову від берега до скель. Потім підвівся й ще раз оглянув узгір'я.

— Мені подобається, — врешті мовив він і взяв своє причандалля.

Чоловік перейшов струмок нижче плеса, легко ступаючи з каменя на камінь. Біля самої води він укопав повну лопату нарінку й кинув його в ночовки. Тоді присів навпочіпки, взяв ночовки обома руками, занурив трохи у воду і спритно став кружляти ними, промиваючи нарінок. Більші й легші грудочки вигонилися нагору, і чоловік вправним рухом вихлюпував їх геть через край. Часом, щоб прискорити роботу, він ставив ночовки на землю й пучками визбирував камінці та грудочки породи.

Нарінку в ночовках швидко меншало, й незабаром лишився тільки намул та пісок. Тепер чоловік орудував ночовками повільно й обачно. Треба було добре пантрувати, і він промивав дедалі обережніше, уважно приглядаючись до того, що лишалося в ночовках. Урешті, коли там наче вже нічого й не було, він шпарким рухом вихлюпнув воду, і на дні залишилося лиш трохи чорного піску. Його був такий тоненький шар, що він скидався на мазок темної фарби. Чоловік пильно оглянув його і знайшов золоту цяточку. Зачерпнувши трохи води, він сколихнув пісок, обертаючи його сливе по зернині. Ще одна золота блискітка винагородила його працю.

Після цього чоловік став ще обережніший. Так звичайно не промивають золота. Він вихлюпував з водою по кілька темних зернинок піску на край ночовок, пильно оглядав їх, і аж тоді викидав у струмок. Ретельно, пучка по пучці, він змивав чорний пісок. А коли серед нього блиснула жовта лелітка з вістря шпильки завбільшки, він повернув її назад на дно ночовок. У такий спосіб чоловік помітив ще одну зернину, потім ще одну. О, як він пантрував ті зернини! Немов пастух, зганяв їх до купи, аби жодна не відбилася від отари. Врешті в ночовках не лишилося нічого, крім золотих леліток. Чоловік порахував їх і — хоч так намордувався з ними — вихлюпнув назад у річку.

Однак блакитні його очі пожадно блищали, коли він звівся на ноги.

— Сім, — пробурмотів він, порахувавши зернини, що задля них стільки намучився,

аби тепер, не вагаючись, вишпурнути. — Сім, — мовив чоловік удруге, ніби хотів краще запам'ятати те число.

Довгу хвилину він стояв і пильно оглядав пагорб. В очах йому горіло зацікавлення — жагуче, неспокійне. Він був схвильований і сторожкий, немов дикий хижак, що напав на свіжий слід.

За кілька ступнів нижче по струмкові чоловік знову набрав лопату нарінку.

І знов обережно його промив, так само обачно збираючи докупи золоті зернини, а полічивши, знову недбало вихлюпнув їх у воду.

— П'ять, — промурмотів він, — п'ять!

Він не втримався й ще раз оглянув узгір'я. А тоді наповнив ночовки з іншого місця, трохи нижче. Золотих зернят меншало. Чотири, три, двоє, одне, — закарбовувалося йому в пам'яті, тимчасом як він посувався далі й далі за течією. Коли одна-однісінька лиш зернина винагородила його за працю, чоловік спинився й запалив багаття. Потім укинув туди ночовки й доти пропікав, аж доки вони стали темно-сині. Витягши ночовки, він оглянув їх і задоволено кивнув: на такому темному тлі ані найменша зернина золота не втече від його пильного ока.

Посуваючись далі за течією, чоловік заходився знову промивати. Двічі поспіль він добув тільки по одному зерняткові. Третя лопата нарінку зовсім нічого не дала. Проте він не вдовольнився, а ще тричі пробував, кожного разу беручи нарінок на фут нижче. В ночовках не було ані зернини, але чоловік не занепадав духом, а, навпаки, був задоволений. З кожною порожньою пробою він дужче хвилювався, аж урешті випростався й радісно вигукнув:

— Хай господь зітне мою макітру зеленими яблуками, коли я не вгадав!

Чоловік повернувся до того місця, звідки почав брати проби, й заходився знову промивати нарінок, ідучи тепер проти течії. Спочатку золотих зернин збільшувалося, і то дуже швидко. Чотирнадцять, вісімнадцять, двадцять одна, двадцять шість, — відзначав чоловік у пам'яті. А в тому місці, де струмок розливався плесом, здобич була найбагатша — тридцять п'ять зернинок.

— Уже можна було б і сховати, — пошкодував чоловік, вихлюпуючи золото з ночовок.

Сонце підбилося до полудня, проте копач працював далі. Посуваючись проти течії, він промивав лопату по лопаті, але тепер золотих леліток поступово меншало.

— І сліпому видно, як вона ховається! — схвильовано вигукнув копач, коли лопата нарінку дала йому одне-однісіньке зернятко.

А як у кількох подальших пробах золота зовсім не виявилось, він підвівся й прихильним оком позирнув на узгір'я.

— Ага, пані Жило! — вигукнув він, немовби звертався до когось живого, захованого в кручі, — Ага, пані Жило! Я йду! Іду, і будьте певні, що знайду вас! Чуєте, пані Жило! Я добудуся до вас, і щоб я здох, коли брешу!

Чоловік підвів голоіву й зиркнув на застигле сонце в безхмарній блакиті просто над собою. Тоді рушив уздовж яру попри покопані ямки, звідки брав нарінок. Він перейшов

струмок нижче плеса й зник за зеленою запоною. Але духові яру ще не настав час повернутися назад із своїм спокоєм і тишею, бо чоловіків голос, що виводив якусь веселу пісеньку, і далі панував над його володіннями.

Незабаром, цокаючи по камінню кованими чобітьми, чоловік з'явився знову. Зелена запона заколихалася, її то нагиало, то подавало назад, наче вона відчайдушно комусь опиралася. Чути було стукіт і брязкіт заліза. Чоловіків голос тепер лунав різко й владно. Щось велике пробивалося заростями, важко дихаючи й форкаючи. В кущах затріщало, затупало, і, нарешті, обдираючи листя, крізь запону пропхався кінь з вантажем на спині, до якого поначіплялося повно ліан та колючок. Кінь вражено глянув на луку, тоді схилив голову й почав задоволено скувати траву. Потім вигулькнув другий кінь, що ковзався на обліпленому мохом камінні, але відразу ж вирівняв ходу, тільки-но ступив на м'яку зелень. Кінь був без вершника, хоч мав на спині мексиканське дворого сідло, подряпане й витерте за довгу службу.

Позад коней ішов чоловік. Він зняв вантаж і сідло, наперед примітивши, де йому отаборитися, і пустив коней несплутаних пастися. Тоді розпакував харчі, витяг сковорідку та кавника, назбирав сухого хмизу й прилаштував каменюки на ватру.

— Ну й голодний я, наче вовчисько! — сказав чоловік. — Ошурки чи вухналі ладен їсти! Дякую красненько, пані, не відмовлюсь від другої пайки!

Чоловік випростався й, дістаючи з кишені сірники, знову повів очима від плеса аж до кручі. Пальці його вже стискали коробку з сірниками, але він розтулив їх і витяг руку з кишені. Видно було, що чоловік вагався: він позирав то на розкладений посуд, то на узгір'я.

— Покопаю ще трошки, — врешті сказав він і рушив до струмка. — Воно б і не треба було, — виправдувався він сам перед собою, — але нічого не станеться, як обід трохи зачекає.

На кілька ступнів вище від першого рядка ямок чоловік став копати другий. Сонце вже навзахід схилялося, тіні подовшали, а він усе не припиняв своєї праці. Після другого рядка почався третій. Копач перетинав узгір'я рівнобіжними рядками ямок, чимраз вище від струмка підіймаючись. Середина кожного рядка давала найбагатші на золото проби, а в ямках на кінцях його зовсім не було.

І що далі копач брався вгору, то рядки коротшали. Вони коротшали так рівномірно й неухильно, що десь вище останній рядок мав бути тільки однією ямкою. Лінія крайніх ямок скидалася на перевернену літеру "V". Вона позначала межу, де кінчався нарінок, що в ньому було золото.

Отже копач поклав собі за мету досягти верхівки тієї літери "V". Часто він скидав оком уздовж крайніх ямок угору, намагаючись визначити, де ж саме скінчатись проби з золотом. До того місця десь у себе над головою і звертався копач, називаючи його приязно "пані Жилою".

— Ану лишень спустіться сюди, пані Жило! Будьте такі ласкаві, гайда до мене!

— Ну, гаразд, — рішуче мовив він згодом. — Гаразд, пані Жило. Не хочете спуститися, то я сам піду до вас і спіймаю як стій. Ось побачите! — І знов трохи згодом

погрозився: — Спіймаю, хоч би ви як пручалися!

Кожну пробу він носив до струмка промивати, і що вище брався, то більше золота добував. Урешті він почав зсипати зернини в коробку з-під соди, засовуючи її недбало в бокову кишеню. Він так захопився своєю роботою, що й не зауважив, як поволі запали сутінки, й отямився аж тоді, коли вже не міг розгледіти в ночовках золотих цят, хоч як силкувався.

Копач хапливо випростався. На обличчі його проступив удаваний подив і ляк, і він вигукнув, розтягуючи слова:

— А хай тобі дідько! От же дурна голова! Зовсім забув про обід!

Спотикаючись поночі, він перебрів струмок і розпалив запізнілу ватру. Тоді повечеряв коржиками з салом та підігрітими бобами. Після вечері він закупив люльку і, сидючи коло пригаслого багаття, дослухався до шелесту ночі та стежив, як місячне сяйво сочилось до яру. Потім розстелив постіль, скинув важкі чоботи й ліг, натягнувши укривало по саму шию. Лице його в непевному місячному світлі було бліде, як у мерця. Проте це був мрець із тих, що могли воскресати, бо зненацька він звівся на лікоть, поглянув на схил пагорба потойбіч струмка й гукнув сонним голосом:

— На добраніч, пані Жило! На добраніч!

Чоловік заспав сіре світання й схопився аж тоді, як перший сонячний промінь вдарив йому в очі. Він довго озирався навкруги, поки згадав, де він і що з ним сталося від учора до цієї хвилини.

Одягатися йому було просто — взув чоботи, та й по всьому. Він поглянув на ватру, тоді на пагорб, повагався хвилю, але стлумив у собі спокусу й почав розпалювати вогонь.

— Не хапайся, Біле, не хапайся! — вмовляв чоловік сам себе. — Навіщо гарячкувати? Намордуєшся тільки без пуття. Пані Жила зачекає на тебе. Нікуди не втече, поки ти поснідаєш. А тобі. Біле, не завадив би свіженький підсилок. Тож не зволікай. Гайда!

При самому березі він вирубав короткого прутика й дістав з кишені шворку та принаду — погнуту бляшану муху.

— Може, вранці йнятиметься, — пробурмотів чоловік, закидаючи вудку на плесо. А через хвилю вже радісно вигукував: — А не казав я, га? Не казав?

Коточка чоловік не мав, а гаяти часу на нього не хотів. Тому хутко і вправно заходився перебирати шворку руками і витяг з води блискучу пістрягу дюймів на десять. Потім одну по одній спіймав ще три рибини — якраз на добрячий сніданок. Та коли чоловік підійшов до каміння, що по ньому перебирався через струмок, його приголомшила несподівана думка, і він спинився.

— Не вадило б зазирнути, що там робиться далі по струмку. Хтозна, може, там уже нишпорить якийсь мерзотник? — Та все ж він перебрався по камінні через струмок, бурмочучи: — Далебі, таки треба було б поглянути.

Але тільки-но взявся до роботи, то й зовсім забув про застережливі заходи.

Чоловік випростався, аж як надворі смеркло. Крижі йому боліли після цілоденної

праці навпочіпки, і, потираючи їх рукою, він пробурчав:

— Що я собі в дідька гадаю? Знову забув за обід? Треба взяти себе в лабета, а то стану як ті диваки, що постять з ранку до вечора.

— Ну й капосні ж ці жили, — зробив він висновок, залазячи під укривало. — Геть чоловікові памороки заб'ють!

Однак і цього разу він не забув звернутися до пагорба:

— На добраніч, пані Жило! На добраніч!

Устав він разом із сонцем, поснідав нашвидкуруч і знову взявся копати. Його наче лихоманка посіла, і що багатші на золото були проби, то вона більшала. Щоби йому пашіли, але не від спеки: він не відчував втоми, не помічав, як спливав час. Наповнивши ночовки, він біг униз промивати, а тоді, наче божевільний, засапавшись і спотикаючись, поспішав назад по нову лопату нарінку.

Він уже піднявся від струмка ярдів на сто, і перевернене "V" визначалося досить таки чітко. Рядки неухильно коротшали, і копач прикидав на око, де вони мали завершитися однією ямкою. То була його мета — вершина літери "V", і він уже добре намордувався, до неї добираючись.

Деся на два ярди вище за кущ манзаніти і на три ярди праворуч, — врешті вирішив він. А потім таки не витримав:

— Це легше, ніж знайти свого власного носа, — мовив він, полишивши копітку роботу, і поліз схилом до визначеного на око місця. Там він копнув лопату нарінку й поніс до струмка промивати. Золота в ночовках не було ані зернини. Чоловік брав нарінок і глибше, й мілкіше, ходив промивати разів із десять, але жодна золота лелітка не винагородила його праці. Він розлютився й став нещадно лаяти себе за те, що так легко дався на спокусу. Тоді спустився нижче й заходився коло дальшого рядка ямок.

— Хоч повільно, зате певно. Біле, хоч повільно, зате певно, — мугикав він собі стиха. — Легка здобич не в твоїй натурі, час би тобі про це вже знати. Будь розважний, Біле, будь розважний. Не все перескакуй, інде й перелазь — оце твій козир. З нього й ходи, то, може, чогось і доскочиш.

Чим коротші ставали рядки і чим ближче сходились бічні лінії літери "V", тим ямки глибшали. Золотий слід вів у надра пагорба. І тільки на тридцять дюймів від поверхні попадали тепер у ночовки жовті блискітки. Коли ж копач брав проби глибше або мілкіше, то золота зовсім не було. На березі струмка, при основі літери "V", він знаходив золото біля самого коріння трави. Та що вище він піднімався схилом, то глибше ховалося золото. Копати яму на три фути задля єдиної проби було марудно, а щоб дістатися до вершини трикутника, він мав ще їх дай боже скільки надлубати.

— Чорти її маму знають, куди вона ще заведе мене, — зітхнув копач, спинившись на хвилюку й розтираючи натруджені крижі.

Спина йому боліла, руки затерпли, але нетерплячка не давала спочити — він безупину довбав лопатою та кайлом м'яку руду землю, вкопуючись у пагорб. Перед ним стелився рівний схил, квітами всіяний та пахощами напосний. А за ним лежала руїна — здавалося, наче якісь страшні струпи повитикалися з гладенької шкіри пагорба.

Повільно посуваючись уперед, копач, немов той слимак, споганював красу своїм бридким слідом.

Хоч копати доводилося глибше, зате працю чоловікову винагороджувало дедалі більше золота. На двадцять центів, на тридцять, на п'ятдесят, шістдесят центів вимивав він з ночовок, а надвечір осяг рекорд — одна проба дала йому на цілий долар золотого піску.

— От віщує мені серце, що чортяка таки припре когось сюди на моє безголів'я, — сонно пробурмотів чоловік увечері, натягаючи укривало по саму шию.

І враз підвівся.

— Біле, — гостро сказав він, — слухай-но, Біле! Чуєш? Таки треба тобі було б завтра вранці понишпорити навкруг та пороззиратися. Втямив? Завтра вранці, і то конче!

Чоловік позіхнув, ще раз глянув на пагорб і гукнув:

— На добраніч, пані Жило!

Другого ранку чоловік навіть випередив сонце. Коли перший промінь стрілив по ньому, він уже встиг поснідати й видряпувався на кручу там, де по зсунених каменях можна було лізти. Досягнувши вершини, чоловік озирнувся навсібіч і побачив, що він сам-самісінький серед того безлюдю. Скільки око сягало, пасмами мостилися високі гори. Перебігаючи поміж хребтами, багатьма милями розділеними, погляд його на сході досяг білих шпилів Сієрри — найвищого гірського кряжу, що своїм бескиддям немов підпирав небо. На півночі й на півдні чоловік ще виразніше бачив, як хребти, переплітаючись, зливалися в головну течію цього океану гір. На заході пасма спадали одне по одному до лагідних пагорбів, що своєю чергою губилися в розлогій долині, невидимій на око.

І на тому неосяжному просторі він не помітив ані знаку людини, ані сліду руки людської — окрім роздертих грудей пагорба в себе під ногами. Чоловік роздивлявся довго й пильно. Один раз унизу, таки в своєму яру, він зауважив наче якийсь димок. Він придивився знову і вирішив, що то туман синіє в ущелинах скель.

— Гей ви, пані Жило! — гукнув він, звертаючись до яру. — Вилазьте! Я йду, пані Жило! Я вже йду!

Через важкі чоботи чоловік здавався незграбним, але він спустився з карколомної висоти спритно й легко, як гірський цап. На самому краєчкові провалля з-під ноги йому випорснув камінь, та чоловік не злякався. Він наче знав, якої саме миті може статися лихо, й умів скористатися бодай на мент нестійкою опорою, щоб відштовхнувшись від неї, стрибнути на безпечне місце. Де скеля спадала так стрімко, що не можна було ані на мить опертися об неї ногами, він не вагався, а тільки на якусь частку тієї фатальної миті торкався її й перескакував далі. А як не можна було опертися й на ту коротку частку миті, він переносив своє тіло, чіпляючись руками за прискалок, чи за шпарку в камінні, чи за кущ із небезпечно голим корінням. Аж ось, підбадьорюючи себе криком, він відчайдушно скочив з прямовисної кручі на м'який зсув і закінчив спуск серед цілої лавини піску та каміння.

Перші ночовки того ранку дали йому більш як на два долари золота. Він узяв ту

пробу на самій середині рядка. Обабіч кількість золота швидко зменшувалася. Рядки стали зовсім короткі. Між лініями перевернутого "V" було вже лиш кілька ярдів. І десь за кілька ярдів угору вони мали зійтися. Але золота стежка дедалі глибше ховалася в землю. Після полудня чоловік знаходив золотий слід тільки в пробах, узятих на глибині п'яти футів.

Власне, то вже був не просто слід, а справжня золота копальня, і чоловік поклав собі вернутися сюди після того, як знайде жилу, і подлубатися в ній ретельніше. Однак його вже починало тривожити, що проби ставали дедалі багатші. Надвечір він добував з одних ночовок на три-чотири долари золота. Чоловік вражено почухав потилицю й позирнув на кущ манзаніти за кілька футів вище — приблизно там, де мала бути верхівка літери "V". Він похитав головою й сказав тоном пророка:

— Одне з двох, Біле, одне з двох. Або пані Жила розтринькала себе на цьому схилі, або вона, бісова душа, така багата, що ти, либонь, не зумієш забрати її всю. От буде халепа, га? — Він захихотів, утішений такою приємною дилемою.

Ніч застала копача біля струмка — він, натужуючи зір у темряві, промивав останні ночовки, що дали йому п'ять доларів золота.

— Шкода, що я не маю ліхтарика, а то б ще побабрався, — мовив він.

Тієї ночі чоловік не міг спати. Він лягав і так, і сьак, заплющував очі, щоб якось задрімати, та все марно. Золота пропасниця посіла його, і, змучений, він зиркав на небо й мурмотів:

— Коли вже те сонце зійде!

Та врешті сон здолав його. Але тільки-но зблякли зірки, він продер очі. Коли ж почало сіріти, він, устигнувши вже поснідати, подався на схил, до потаємного сховища пані Жили.

В першому ряді того ранку стало місця лиш на три ямки, так звузився слід і так близько підійшов чоловік до джерела золотого потоку, куди він добувався вже четвертий день.

— Помалу, Біле, помалу, — заспокоював він сам себе, копаючи останню ямку, де нарешті зійшлися докупи лінії літери "V".

— А я таки злапав вас, лані Жило! Тепер ви не втечете від мене, — приказував чоловік, укопуючись усе глибше й глибше.

Чотири фути, п'ять, шість футів — копати ставало дедалі важче. Кайло наткнулося на твердий камінь. Чоловік оглянув дно ями.

— Трухлявий кварц, — вирішив він і лопатою викидав землю, що насипалася в яму. Тоді напався з кайлом на кварц, розбиваючи його на шматки.

Далі вгріб лопатою розбите камінняччя. Серед нього щось заблищало. Копач пошпурнув лопату й миттю присів навпочіпки. Як фермер зчищає землю з викопаної картоплини, так і він обчищав шматок кварцу.

— А бий тебе сила божя! — вигукнув він. — Тут його цілі кавалки! Цілі брили!

Грудка, що її він тримав у руках, тільки наполовину була з кварцу. А решта — щире золото. Копач укинув її в ночовки й узяв другу грудку. В ній лиш подекуди прозирало

жовте, але чоловікові дужі пальці кришили трухлявий кварц доти, аж у руках лишилося саме золото. Він обчищав шматок по шматкові й кидав їх у ночовки. Яма виявилася правдивою скарбницею. Кварц розпався вже так, що його було менше, аніж золота. Деколи траплялися шматки, що в них зовсім не було породи — саме золото. Там, де кайло влучило в середину жили, розламані шматки блищали, як жовті коштовні самоцвіти, і чоловік спроквола схиляв голову то в один бік, то в другий, милуючись на блиск золота.

— От і балакайте тепер про ваше золоте дно! — зневажливо пхикнув чоловік. — Та супроти цієї жили воно й тридцяти центів не варте. Ось де скарби! Віднині я назву цей яр Золотим яром, хай йому чорт!

Усе ще навпочіпки сидючи, чоловік переглядав шматки волота й скидав їх у ночовки. І раптом прикре передчуття опанувало його. Наче якась тінь упала на нього. Але ж тіні не було. Серце йому стислося, до горла підкотився клубок. Потім, холонучи, кров поволі відлинула від серця, і він відчув, як спітніла сорочка кригою пойняла його спину.

Чоловік не скочив на ноги й не оглянувся. Навіть не ворухнувся. Він намагався збагнути оту прикру пересторогу, вгадував, хто її послав, і пробував уловити джерело тієї таємничої сили, що погрожувала йому бідую. Часом ми відчуваємо присутність чогось ворожого, але вістуні його такі невловимі, що годі їх осягнути розумом. Отаке прикинулося й копачеві, але він не знав, звідки це відчуття взялося. Йому здавалося, ніби хмаринка перебігла через сонце. Наче між ним і життям майнуло щось темне, задушне, грізне, наче морок поглинув життя й повіяв холодом смерті, його смерті.

Кожний нерв, кожний м'яз спонукував чоловіка скочити й стати лицем до невидимої небезпеки, але воля його тлумила страх, і він сидів далі навпочіпки, із шматком золота в руці. Він боявся озирнутись, але тепер уже знав, що ззаду, над головою в нього, щось стоїть. Він удав, ніби золото в руках поглинуло всю його увагу. Він пересипав шматки з долоні на долоню, обчищав від землі. І весь час знав, що позад нього хтось стоїть і дивиться на те саме золото.

Прикидаючись і далі, що його страшенно цікавить золото, чоловік напружив слух і вловив чийсь подих у себе за плечима. Він пошукав очима якоїсь зброї, але бачив тільки грудки золота, зовсім не потрібного йому тепер, у біді. Було, правда, кайло, добра зброя як до нагоди, але тепер такої нагоди він не мав. Копач розумів свою приреченість. Він був у вузькій норі на сім футів завглибшки. Навіть випроставшись, він не досяг би головою до поверхні. Він був у пастці.

Чоловік усе сидів навпочіпки. Він був спокійний і зосереджений, але, перебираючи подумки всі можливості на порятунок, відчував тільки свою безпорадність. Він сколупував землю з кварцових грудок і скидав їх у ночовки. Бо що ж іще мав він робити? Проте знав, що рано чи пізно йому доведеться встати й глянути в обличчя небезпеці, яка дихала в нього за плечима. Спливали хвилини, і чоловік розумів, що наближається та мить, коли йому треба буде встати або — він знову відчув, що крижана сорочка прилипла до тіла, — або вмерти отак, як він сидить, схилившись над своїм

скарбом.

Однак він усе ще обчищав золото і все думав: як його підвестися? Може, блискавкою метнутися, вискочити з ями і зустріти небезпеку, хоч яка там вона, на рівному місці? Чи підвестися поволі й ніби ненароком помітити ворога, що дихав у нього за спиною? Інстинкт і кожен м'яз його тіла, що прагнуло відвертого бою, наказували схопитися, вискочити одним махом. Але розум із властивою йому обережністю радив не хапаючись зустріти незнану небезпеку. А поки чоловік роздумував, у нього над вухом пролунав грімкий вибух. Ту ж мить він відчув, як щось страшне ударило його в спину з лівого боку, і від того місця по всьому тілу хвилями розлився вогонь. Чоловік підскочив угору, але, так і не випроставшись, звалився на землю. Тіло його скрутилось, як зів'ялий листок на вогнищі, коліна вперлися в стіну вузької ями, груди опустилися на ночовки з золотом, а лице — в купу породи. Ноги судомно шарпонулися — раз, другий. Тілом пройшли корчі. Потім легені поволі випустили повітря в глибокому зітханні, і так само поволі розпружилося на землі усе тіло.

А на краю ями, з револьвером у руці, стояв інший чоловік. Він довго й уважно дивився на непорушне тіло вниз. Потім сів скраєчку так, щоб видно було яму, і поклав револьвер на коліна. Він помацав у кишені, витяг клаптик темного паперу, насипав у його тютюну й скрутив цигарку — коротку, товсту і здавлену на кінцях. Не зводячи очей із тіла на дні ями, він закурив і глибоко, смачно затягнувся. Курих він поволі. Цигарка навіть була згасла, і він знову її запалив. І все не спускав з ока тіло вниз.

Нарешті він шпурнув недокурка й підвівся. Тоді підійшов до ями, вперся руками в її краї, не кидаючи револьвера, і став злазити. Коли ноги його були вже близько дна, він відпустив руки й стрибнув.

Ту ж мить копачева рука метнулася, луснула його по колінах, і він упав горілиць. Стрибаючи, незнайомиць міг тримати револьвера тільки над головою. Але так само швидко, як копач ударив його по колінах, опустився й револьвер. Незнайомець ще не встиг упасти, як уже натиснув на гачок. У вузькій ямі постріл пролунав, наче грім. Серед диму не видно було нічого. Незнайомець гепнувся спиною на дно, а копач, мов кішка, стрибнув на нього зверху й придавив тягарем свого тіла. Та все ж тому пощастило зігнути руку й стрільнути ще раз. Але ту ж мить копач ліктем штовхнув його в зап'ясток, револьвер сіпнувся, й кулі ввігналися в стіну ями.

Відразу по тому незнайомиць відчув, що копачева рука стискає йому зап'ясток. Тепер вони змагалися за револьвер, і кожен силкувався повернути його цівкою до супротивника. Дим у ямі поступово розвіювався. Незнайомець, на спині лежачи, вже починав дещо бачити. Та зненацька його осліпило: то копач шпурнув йому в вічі жменю піску. З несподіванки він на мить попустив револьвера. І відразу на його мозок ринула темрява, а потім і її не стало.

Проте копач стріляв далі, аж поки скінчилися набої в револьвері. Тоді шпурнув його й присів на ноги вбитого, відсапуючись.

Він аж захлинався, хапаючи ротом повітря.

— Тхоряка паскудний! — схлипував чоловік. — Крався назирці, чекав, поки я все зроблю, а тоді пальнув у спину!

З натуги й люті він мало не плакав. Потому зазирнув в обличчя вбитого. Воно було геть обліплене камінцями та землею, і важко було щось на ньому розгледіти.

— Зроду не бачив його, — врешті мовив копач. — Певне, якийсь злодюга, хай йому біс! У спину стріляє! У спину!

Він розстебнув сорочку й обмацав груди та лівий бік.

— Прошила наскрізь і нічого! — зрадів він. — А їй-богу ж, добре ціляв, тільки смикнув руку, як натискав на гачок, йолоп. Зате я йому дав. Ох і дав!

Копач ще помацав рану в боці, і обличчя йому спохмурніло.

— Ще розболиться, до біса. Треба швидше залатати дірку й драла звідси.

Він видряпався з ями й спустився до свого табору. А за півгодини повернувся з конем, на якому возив вантаж. З-під розстебнутої сорочки видніла ганчірка, що сьак-так прикривала рану. Лівою рукою чоловік ворухив помалу, незграбно, але все ж таки міг орудувати нею.

Він обв'язав трупа попід пахви мотузкою і витяг з ями. Тоді заходився збирати золото. Збирав він його кілька годин, спиняючись лише, щоб потерти залякле плече й вигукнути:

— Стріляв у спину, тхоряка паскудний! У спину!

Коли волото було геть обчищене від породи й дбайливо загорнуте в кілька укривал, чоловік прикинув його вартість.

— Чотириста фунтів, щоб я здох! — мовив він. — Нехай двісті на кварц і пісок відійде, але двісті лишиться. Двісті фунтів золота! Чуєш, Біле? Сорок тисяч доларів! І все твоє... Все твоє!

Він радісно почухав потилицю, і пальці його налапали якийсь шрам. Він обмацав його всього. То була подряпина від другої кулі.

Розлютившись, чоловік підступив до свого ворога.

— Що, вбити мене хотів, га? Вбити? — дражнився він. — Та ти своє дістав, і поховаю я тебе по-людському. Від тебе я б напевне такого не дочекався!

Він підтяг трупа до ями й штовхнув його вниз. Глухо гупнувши, тіло забитого лягло боком на дно ями. Голова була обернена до неба. Копач поглянув униз на нього й докірливо сказав:

— А ти ж мені в спину стріляв!

Орудуючи кайлом та лопатою, він закидав яму. Тоді навантажив золото на коня. Воно було надто важке, тому, спустившись до табору, чоловік переклав трохи вантажу на свого верхового коня. І навіть після того йому довелося покинути дещо із своїх манаток — кайло, лопату, ночовки, харчів трохи, кухонне начиння та інший дріб'язок.

Сонце стояло на полудне, коли чоловік погнав коней крізь зелену запону з витких рослин. Вибираючись на кам'яні брили, коні аж дибки ставали і наосліп пролазили густими, переплутаними заростями. Раз верховий кінь важко впав, і чоловік зняв вантаж, аби він міг підвестися. Коли кінь рушив далі, чоловік обернувся, просунув

голову крізь листя й востаннє поглянув на пагорб.

— Тхоряка паскудний! — вигукнув він і зник.

У кущах зашелестіло, затріщало галуззя, заколихалося віття в тому місці, де проходили коні. Часом цокали об каміння підкови, часом чути було, як копач лається та поганяє коней. Потім він заспівав:

Озирнись — господній світ

Шле тобі ясний привіт.

(Скинь ярмо земних облуд!)

Озирнися — все сія,

Хай зітхне душа твоя.

(Завтра стрінеш божий суд!)

Пісня дедалі затихала, і разом з тишею повертався й дух яру до оселі своєї. Знову дрімливо зашепотів струмок, і сонно загули дикі бджоли. В повітрі, сповненому пахощами, легенько спадав сніжинками на землю пух із осокорів. Метелики маяли поміж деревами, і над усім розливалось спокійне сонячне сяйво. Тільки слід підків на луці і роздерті груди пагорба свідчили, що сюди примчала була бурхлива життєва хвиля, скаламутила тихий спокій яру і полинула далі.